

Tien keer van Rijk naar gemeente

1 Veiligheid

Uit onvrede over het centraal aangewezen aantal politieagenten, zetten gemeenten steeds vaker zelf bijzondere opsporingsambtenaren (boa's) in of huren medewerkers van particuliere beveiligingsbedrijven. Ze zijn de extra 'ogen en oren' voor de politie, de gemeente betaalt.

2 Vluchtelingen

Het Centraal orgaan opvang Asielzoekers (Coa) wil asielzoekers alleen grootschalig opvangen. Veel gemeenten stellen dat kleinschalige opvang op meer steun van de bevolking kan rekenen en richten in strijd met dit beleid kleine locaties in. Na de open brief van Boxtel en Heusden nam de druk zo toe dat het Coa het beleid gaat heroverwegen.

3 Milieuzone

De Tweede Kamer wil af van de milieuzones in steden voor vrachtwagens en oude, vervuilde personenauto's. De milieuzones zouden door een wirwar van verkeersborden tot verwarring leiden. De grote steden trekken zich daar niets van aan en kregen gelijk van de rechter.

4 Economie

Het leek een nationale ramp toen Philips uit Eindhoven vertrok, maar er bleven twee dingen achter: veel kennis bij een tweede generatie hoogtechnologische bedrijven – zoals ASML, FEI, NXP en Philips Medical Systems – én een ruimtelijke erfenis waarvan nieuwe stukken stad zijn gemaakt, bezaaid met ketelhuizen, machinekamers en machtige betonnen kolossen. Goedkope ruimten, ideaal voor de creatievelingen. Zonder enige steun van het Rijk zette Eindhoven met de kennisindustrie zelf een nieuwe economie op.

5 Illegalen

Meer dan twintig gemeenten blijven de zogenoemde bed-bad-en-broodregeling bieden aan illegalen, en gaan hiermee dwars in tegen het kabinetsbeleid. Dat wil juist een einde aan de bed-bad-en-broodregelingen in de gemeenten, en uitzetting van de mensen die zijn uitgeprocedeerd.

Gemeenten in een grote

Ze gaan over de opvang van vluchtelingen, maar ook over thuiszorg, milieu en werkgelegenheid. Gemeenten hebben steeds meer taken, en maken zelf beleid. Nu nog een gekozen burgemeester, en de 'stadstaat' is compleet.

TEKST **Hans Marijnissen**

Het zijn natuurlijk gemeenten van niets, die vorige week een pleidooi hielden voor de opvang van vluchtelingen op kleinere locaties. Maar Boxtel (30.000 inwoners) en Heusden (43.000 zielen) wisten wel het nationale dogma ter discussie te stellen dat efficiënte opvang alleen grootschalig zou kunnen.

Bronckhorst haalde de landelijke dagbladen met een heel ander thema. Het zijn de geméenten die tegenwoordig de contracten afsluiten met de bedrijven die thuiszorg leveren. Boze FNV-leden bezetten het gemeentehuis omdat Bronckhorst niet wilde ingaan op het voorstel van Buurtzorg, dat het werk van het noodlijdende TSN wil overnemen.

Wie wil protesteren tegen de vermeende uitwassen van overheidsbeleid, heeft op het Binnenhof steeds minder te zoeken en moet zijn spandoek uitrollen op het plaatselijke stadhuysplein. De rijksoverheid heeft in kader van de decentralisering veel taken 'over de heg' gegooid, en die liggen nu in de steden, en landelijke gemeenten als Olst-Wijhe, Noord-Beveland of Súdwest Fryslân. Maar er is tegelijkertijd iets anders gaande. Veel gemeenten trekken op eigen initiatief een grote broek aan, en vullen op plaatselijk niveau nationaal en zelfs internationaal beleid in. Geef ons de ruimte, laten ze het centrale Den Haag weten, wij doppen onze boontjes zelf wel (zie kader). De tijd van de gemeente sec als uitvoeringsorganisatie, die lijkt voorbij.

"De mate van decentralisatie gaat altijd in golfjes", zegt hoogleraar Klaartje Peters van de Universiteit van Maastricht. In haar oratie 'De lokale staat' deed ze twee jaar geleden al voorspellingen die nu uitkomen. "Maar die overheveling van taakjes werd altijd als 'klein bier' weggezet." Nu is er volgens haar meer aan de hand. "Bij de afbouw van de verzorgingsstaat is de decentralisatie écht grootschalig, en hebben gemeenten serieuze verantwoordelijkheden gekregen."

Criticasters zullen zeggen dat de rijksoverheid na een periode van centralisatie de situatie van voor de Tweede Wereldoorlog herstelt, toen armen- en wezenzorg, bijvoorbeeld via particulieren, zich onder de vleugels van de gemeente bevond. Optimisten spreken niet van bestuurlijke achteruitgang, maar juist van een beweging vóóruit: van nieuw bestuur, lokaal georganiseerd.

Kim Putters, de directeur van het Sociaal en Cultureel Planbureau benoemde de overheveling van taken in de Wibautlezing van 2014 vooral als een overgang van 'verzorgingsstaat' naar 'verzorgingsstad'. Op het Binnenhof wordt nog slechts beleid op hoofdlijnen gemaakt, op basis van sociale grondrechten en

internationale verdragen. En lokaal wordt dit beleid verder ingevuld.

Burgemeester Ahmed Aboutaleb van Rotterdam speelde in de H.J. Schoo-lezing het jaar daarop niet de zorgkaart, maar de economische. De stadsregio's zijn de motors van innovatie, creativiteit en economische vernieuwing, zei hij, en daarbij worden ze in tegenstelling tot de rijksoverheid niet gehinderd door de ideologische strijd tussen politieke richtingen. Aboutaleb: "Geef ons meer budget en bevoegdheden". En: "De Rijksoverheid kan en moet verder worden afgeslankt." Hoewel beide sprekers ieder maar één facet van de dereguleringsnoemen (zorg en economie) gebruiken ze allebei hetzelfde voorbeeld van de piramide met het rijk aan top en de gemeente op de bodem. Die moet in hun ogen worden omgedraaid. Zo dat de 'stadstaat' aan de macht is.

De huidige rolverandering tussen rijk en gemeenten is volgens Klaartje Peters 'zeker niet alleen' het gevolg van decentralisatie, al dan niet gecombineerd met flinke bezuinigingen.

'In een gemeente kun je beter zien waaraan belastinggeld wordt besteed. Of protesteren als je het er niet mee eens bent.'

"Er bestaat óók het besef dat de rijksoverheid niet almachtig is en dat allerlei maatschappelijke thema's beter van onderop kunnen worden aangepakt." Ze is absoluut geen fan van de Amerikaanse schrijver Benjamin Barber die in zijn boek 'If Mayors Ruled de World' stelt dat naties achterhaald zijn en zelfbewuste burgemeesters alle wereldproblemen kunnen oplossen. Maar de schaal van de stad of de grotere samengestelde gemeente is op veel vlakken volgens haar wel degelijk de juiste.

Om die lokale schaal optimaal te laten functioneren, is er volgens Peters wel meer beleidsvrijheid nodig, en geld om die vrijheid te creëren. Op dit moment bestaat slechts 3,4 procent van de geïnde belastingen uit gemeentelijke heffingen, en haalt het Rijk 95 procent op. Willen gemeenten hun nieuwe rol goed op zich kunnen nemen, dan is er volgens diverse rapporten een verschuiving nodig van landelijke inkomstenbelasting naar een lokale onroerendezaakbelasting (ozb) op woninggebruik óf een ingezetenenheffing. Burgers gaan dus niet méér belasting betalen, de gemeente haalt

slechts een groter deel op en kan dat lokaal inzetten.

Wie bijvoorbeeld profiteert van de nabijheid van een winkelcentrum of een park betaalt een hogere ozb. Een ingezetenenheffing is voor alle burgers gelijk. Peters: "In een gemeente kun je veel beter zien waaraan het belastinggeld wordt besteed. En je kunt ook dichtbij huis protesteren als je het daar niet mee eens bent. Zo hoort het ook." Minister Plasterk van binnenlandse zaken komt binnenkort met een plan dat voorziet in deze verschuiving van rijk naar gemeente.

Met dat extra geld kan een gemeente het eigen beleid financieren. Dan kan gaan naar de zorg, dienen als aanvulling op te lage salarissen in het onderwijs, maar ook in het groen of juist de lokale economie worden gestoken. In toenemende mate gaan gemeenten daardoor van elkaar verschillen. Het kan volgens Peters zijn dat de ene gemeente besluit iedereen van 65 jaar en ouder, standaard drie uur huishoudelijke hulp te geven. En dat de ander het geld steekt in een nieuwe sporthal.

Dat heeft volgens haar niets te maken met mogelijke rechtsongelijkheid, maar met verschillen in voorzieningen. "En die zijn er nu al. De ene stad is 'duur', de ander 'goedkoop'. De ene heeft een oud centrum, de andere moet het zonder doen. Er zijn groene steden, er zijn landelijke gemeenten, andere zijn weer zeer cultureel. Je kunt daar als burger voor kiezen. Die verschillen worden in de toekomst vergroot, maar ik weet niet of dat erg is." Het is volgens haar aan de rijksoverheid een minimum aan zorg en welzijn te garanderen, de rest is aan de gemeente.

Maar er zijn nog twee laatste stappen nodig, stelt Peters, als het gaat over de nieuwe positie van gemeenten. De eerste is de wat zij noemt de 'opschaling' van gemeenten, maar dat zal vanzelf gebeuren. "Per jaar verdwijnen er tien tot twintig gemeenten omdat zij met andere fuseren. Dat is ook nodig om tot een kwalitatief goed bestuur en ambtenarenapparaat te komen. Die trend zal doorzetten."

De tweede betreft de positie van de burgemeester. In de gemeente van de toekomst is volgens haar voor de benoemde burgemeester geen plaats. "Wil er een daadkrachtig bestuur komen, dan zal de leider van de grootste fractie de burgemeester moeten zijn, die zelf zijn eigen college mag samenstellen. We zijn in Nederland altijd bang dat er zich dan een acteur of zanger verkiesbaar stelt, maar kijk eens naar België. Daar wemelt het van de goede burgemeesters."

Die zweven volgens haar niet als een kunstmatige onafhankelijke boven de raad, maar staan met beide benen in het bestuur. "Zulke types kunnen we hier goed gebruiken", zegt Peters, "en ze zijn er ook."

6 Zorg

Sinds 2015 is de gemeente verantwoordelijk voor de uitvoering van de Wet maatschappelijke ondersteuning. Via 'keukentafelgesprekken' wordt vastgesteld welke ondersteuning burgers met een zorgvraag nodig hebben en welke hulp door de omgeving kan worden verstrekt. Hoewel de invoering van de wet veel opstartproblemen kent, worden de beslissingen over de gewenste zorg door de gemeentelijke verantwoordelijkheid wel 'dichtbij' de cliënt genomen.

7 Klimaat

Op de internationale Klimaatop in Parijs van vorig jaar waren maar liefst 75 Nederlandse wethouders aanwezig. Die willen vaak sneller klimaatneutraal worden dan de rijksoverheid, omdat de gevolgen van de klimaatverandering (bijvoorbeeld wateroverlast door hevige buien) letterlijk in hun gemeente merkbaar zijn. Terwijl op rijksniveau wordt gesteggeld over de doelen van het Energieakkoord, nemen zij lokaal al maatregelen die de gemeente klimaatadaptief moeten maken.

8 Drugsbeleid

Nederland telt ongeveer 30.000 illegale wietkwekerijen. Steeds meer gemeenten willen een landelijke invoering van gecertificeerde en gereguleerde wietteelt om de criminele gevolgen van het huidige rijksbeleid tegen te gaan. Het kabinet wil daar niet van weten, maar overal in Nederland vinden experimenten plaats waarbij de plaatselijke autoriteiten vooral 'door de vingers zien'.

9 Onderwijs

Rotterdam geeft een leraar die het aandurft daar voor de klas te staan, een speciale bonus van 5000 euro en is daarmee de eerste stad die zo zelf docenten werft. Vooral leerkrachten in de vakken wiskunde, natuurkunde en scheikunde zijn er in te weinig. De achterstanden in Rotterdam zijn groot, en dat vooruitzicht schrikt sollicitanten af.

10 Bijstand

Gemeenten zijn in de Participatiewet die op 1 januari 2015 is ingevoerd belast met de uitvoering van de bijstand. Het kabinet vraagt daarbij een harde hand: bijstandsgerechtigden voortaan verplichten een tegenprestatie te verrichten. Veel gemeenten voelen daar niets voor, en weigeren medewerking. Vier steden willen een experiment waarin de bijstandsgerechtigden juist met rust worden gelaten. Wel mogen ze proberen hun uitkering aan te vullen met de verdiensten uit allerlei klusjes, waardoor ze uit de 'armoedeval' komen.

broek

ILLUSTRATIE BRECHTJE ROOD

